

УДК 821.161.2.09Шевельов:94(100)"1939/1945"

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК СТРАТЕГІЯ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: ЮРІЙ ШЕВЕЛЬОВ І ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА Частина друга

Тетяна Шестопалова

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, 54000, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-0687-5225>
tetianalnu@gmail.com

Актуальність теми зумовлена підвищеним інтересом сучасного суспільства до буття конкретної особистості в дегуманізуючих геополітичних і гібридних конфліктах. Культура є буттєвим джерелом відновлення особистісного ресурсу людини. Вироблені в ній способи захисту від різноманітних загроз світу специфіковані в практиках і дискурсах національних культур. Ці останні дають своїм носіям надію на збереження життя в обставинах кардинальних суспільно-історичних змін, що загрожують крахом індивідуумові й цілому національному загалові. Предметом вивчення в статті є феномен особистості інтелектуала-гуманітарія в обставинах II Світової війни. За С. Кримським, особистість розглядається як результат моральних зусиль, що підносять людину над індивідуальним фізичним порогом до рівня відповідального існування і гармонії з духом. Метою студії є окреслити значення національного культурного середовища в кристалізації особистості українського літератора й культуртрегера, американського й українського академічного філолога Юрія Шевельова (1908–2002) в Україні під час Другої світової війни. Матеріал для розмислів передусім дала перша книга його мемуарів «Я — мене — мені... (і довкруги)» — «В Україні». Цей текст мав декілька перевидань і добре відомий зацікавленим читачам. Однак його лейтмотив — національна культура як щоденний порятунок інтелектуала в історичних і геополітичних катаклізмах — усе ж залишається неосмисленим. У цьому полягає новизна запропонованої роботи. Її теоретичним і методологічним підґрунтям є феноменологія культури С. Кримського. Із другого боку, історія виживання та збереження Ю. Шевельовим себе як інтелектуальної особистості невідривна від історії його повсякдення. Цим пояснюється звернення до студій з історії повсякдення. У результаті дослідження, спричиненого інтересом до життя Ю. Шевельова в часи Другої світової війни, були схарактеризовані головні чинники його особистісного проекту в динаміці українського національно-культурного дискурсу. Подальшого висвітлення потребує питання про модерну українську культуру як один із ключових критеріїв осмислення інонаціональних культурних явищ і феноменів.

Стаття подається у двох частинах. У другому випуску розглядаються смислові та ціннісні аспекти особистісного і національного самовизначення Ю. Шевельова в колізіях Другої світової війни та досвід війни Юрія Шевельова в його інтелектуальній біографії.

Ключові слова: особистість; національна культура; національна ідентичність; Друга світова війна; Юрій Шевельов.

(3) Смислові та ціннісні аспекти особистісного і національного самовизначення Ю. Шевельова в колізіях Другої світової війни

Київ став коротким, близько тижня, відрізком цього шляху. «Я не знайшов у ньому України», — написав Ю. Шевельов (2001а, с. 349). У середині грудня 1941 р. в нацистська влада закрила проукраїнські видання «Українське слово» і «Літаври». Українських діячів було переслідувано і знищено. Ідеологію «Нового українського слова», що блискавично замінило «Українське слово», складав гітлеризм, а в редакторському кабінеті К. Штепи панував пієтет до росіян. Київ, відчувши небезпеку будь-яких проявів українськості, зіставляючи становище Києва й Харкова, Ю. Шевельов

підніс голодний і убогий Харків над більш-менш забезпеченим харчами і відновленими комунікаціями Києвом (Удод, 2006, с. 384–391.): «...в майже мертвому Харкові було краще. Ми вмирили з голоду, але ми могли багато сказати, хоч і там далеко не все. У Харкові ми були частиною України — Київ був поза Україною, він був ніде» (2001а, с. 348). Разом із необхідністю тікати від радянської влади в цих словах зосереджено й глибоко усвідомлену потребу мати *своє* українське середовище. Відтак 18 лютого 1943 р. у компанії Лінтварьових¹, із якими покидав Харків, і Лаврі-

¹ Лінтварьова Оксана (1908–2008) — філологиня, перекладачка — виїжджала з Харкова на Захід із двома старшими синами. До війни приховала від радянської влади дворянське походження, щоб навчатися в Харківському інституті

ненків², яких щасливо зустрів у Києві, отримує дозвіл німецької влади Києва рушати до Львова.

Уперше він потрапив до цього міста менш ніж за рік після анексії Галичини й Волині Радянським Союзом (2001а, с. 260–262) — улітку 1940 р. Тоді метою поїздки було побачити «інших українців», які «не боялися свого українства» (2001а, с. 260). Знайомство з обдарованим лінгвістом Василем Сімовичем на тлі провінційної професури Львова та входження до культурного, ще не ураженого радянським сексотством українського товариства в домі Катерини Вовк змінили Ю. Шевельова, дали змогу відчути себе теж «іншим»: «Хоч я давно (ніколи?) не був прихильником радянської системи, зі Львова я повернувся іншим, ніж туди поїхав» (2001а, с. 267). Фактично, Ю. Шевельов пише про віднаходження реального простору для зміцнення його національного світовідчуття, у праві на яке йому відмовляв радянський Харків, а німецький дозволяв виключно як інструмент боротьби з радянським режимом.

Потрапивши до міста 1943 р., Шевельов знаходить уже не «інших», а «своїх» українців у центрах культурного й ідеологічного життя Львова: у бібліотеці НТШ, де відновлює дослідження впливів Галичини на українську мову в XIX і XX ст., в «Українському видавництві» й місячнику «Наші дні», у Літературно-мистецькому клубі. Дотичність до діяльності цих осередків принесла Ю. Шевельову знакові в різні роки його життя контакти і зміцнила ті, які вже були: з Галиною Журбою, Юрієм Липою, Миколою Шлемкевичем, Святославом Гординським, Іваном Безпечним, Іваном Крип'якевичем, Юрієм Стефаніком, Василем Сімовичем. З одного боку, вони підсилювали той образ українського середовища й потім громади, який Ю. Шевельов виніс із Харкова:

Дуже вони були різні, але єднали їх **дві риси**. Одна була ідеологічна — національна ідея, самостійництво, національна гордість і неприйняття ніяких окупацій. Другою була, може, неусвідомлювана ними самими цупкість українських селянських традицій, дарма що більшість із них, як уже сказано, були з другого покоління інтелігенції. Був у них усіх якийсь зв'язок із землею, тугість, цупкість, стриманість, упертість, практичність, егоїзм. Хоч географічно та ідеологічно вони нічого не мали спільного з селяками одного зі мною

іноземних мов. Була свідком розстрілу в'язнів харківського НКВС перед тим, як Харків здали нацистам. Не була заарештована й знищена НКВС у ці дні лише завдяки щасливому випадку (Кіндрась, 2006).

² Лавріненко Юрій (1905–1987) — літературний критик, публіцист, український політичний діяч в еміграції. До Львова добирався з дружиною та сином-немовлям. Підносячи відданість Ю. Лавріненка українській справі, Юрій Шевельов назвав його одним із праведників (разом із режисером Глібом Затворницьким і літератором Григорієм Костюком), перебування яких в окупованому Києві хоч якось виправдовувало піднімецьке існування цього міста (Шевельов, 2001а, с. 352–353).

курсу в мої студентські роки, щось невловне єднало дві групи людей. По-різному, але в обох це було те, що Тичина характеризував: «Чорнозем підвівся і дивиться в вічі» (2001а, с. 372) (виокремлення Ю. Шевельова. — *Т. Ш.*)

З другого боку, ці люди уособлювали сучасне життя з його проблемами. Національні «знаки» були для них самозрозумілим, але не єдиним ідентифікаційним маркером. Національне начало відгукувалося в живому інтелектуальному і творчому процесі перетравлення багатой культури. Ось штрихи портретів деяких львів'ян-українців з оточення Ю. Шевельова в його спогадах про Святослава Гординського: «поет, але наслідувальний у мові, наслідувальний і в поезії, але завжди готовий кинутися в бій за те, що йому здавалося політичними й національними або й малярськими цінностями» (2001а, с. 371); про Миколу Шлемкевича: «людина з фаховою філософською освітою, у себе вдома в німецькій і польській культурі, не став професійним теоретиком-філософом. Його надто бентежила українська дійсність і вабила публіцистика. Але це була публіцистика широкого узагальнення й глибокого дна. Його статті, підписувані здебільшого М. Іванейко, були завжди злободенні і ніколи не були тільки злободенні. Політичне осмислювалося тут історичною перспективою, сучасне в синтезі з минулим відкривало погляд на майбутнє» (2001а, с. 370); про Василя Сімовича: «органічно не зносив того, що в Галичині звалося *хрунівством*, — і розумом і серцем. Бо сам він був українцем і тільки українцем — і розумом і серцем.

А поза тим він був ще й людиною західної, точніше — передусім німецької культури» (2001а, с. 374).

Таким чином, у Львові Ю. Шевельов зустрів людей, які сполучили в собі *сучасний* український культурний світогляд і *вічне* українство — «вічне трансцендентальне селянство» (2001а, с. 357). Сільські діти й молодь, з якими він навчався в Харкові, такого синтетичного національного начала не мали. Їхня українська ідентичність була рустикально-етнічна, позбавлена інтелектуально-культурного стрижня. Саме тому Ю. Шевельов, який входив в український світ (національність у паспорті, освіта, професія, лектура) спочатку через родинну культуру, а потім — через творчо-інтелектуальне середовище університету, відмежовується від українського селянства — «селяків», позбавлених культурних коренів (2001а, с. 357). Рішення належати до українців у Харкові було радше символічним опором молодій людині абсурдній політиці тоталітарної влади; опором, який постав на ґрунті романтичного індивідуалізму й посилювався завдяки психологічній схильності бути з «покривдженими», так званими *underdog*'ами (2001а, с. 76, 156, 169). На цьому тлі привертає увагу дружба Ю. Шевельова з однолітками-євреями Л. Догадьком і М. Тетієвським

у 1930-х рр. Вони так само зробили Україну своїм особистим свідомим вибором, надавши йому чіткий інтелектуально-культурний профіль³. Припускаю, що певною мірою через них-таки, єврейських дітей українських сіл, Ю. Шевельов згодом замислився над органічним, уособленим селянством, шаром української ідентичності як абсолютно необхідним для постання української модерної нації і її культури. За Ентоні Смітом, «нації повинні мати певну систему спільної культури та громадянської ідеології, низку спільних порозумінь і сподівань, почуттів та ідей, що пов'язують населення з його рідним краєм» (1994, с. 20). Завдяки носіям української культури, що на той час опинилися у Львові, міг бути подоланий головний внутрішній бар'єр між Ю. Шевельовим і українцями: його символічний вибір перестає бути накинутим на себе моральним обов'язком водитися зі слабшими «underdog'ами» і трансформується в природний самовияв властивих культурних якостей. У С. Кримського є теза: «Людина в режимі трансценденції завжди створює “нові небеса” і “нову землю”, тобто свій особистісний світ, в якому вона розчакловується від зовнішньої необхідності та прилучається до вічності, чи, врешті-решт, сподівається на можливість неможливого, на надію щодо подолання кінечності життя» (2008, с. 39). Вона вписує випадок Ю. Шевельова у складну систему трансформацій ідентичності людини ХХ ст.

Ілюстрацію зміни якості національної ідентичності Ю. Шевельова містить його спогад про гостину в Катерини Вовк у селі Гаї під Львовом. Тоді веселою забавою, у якій Ю. Шевельов залюбки узяв участь, стало переодягання гостей — його та Оксани Лінтварьової — у сільський галицький одяг для стилізованої фотографії. Навряд чи інтроверт, інтелектуал з глибоко критичним наставленням щодо себе й інших, Шевельов у довоєнний час погодився б на подібну «рустикальну фотосесію». Адаже тоді він провів чітку межу між містом, до якого належав сам, і селом, до якого належать рустикальні (*справжні* етнічні) українці Але 1943 р. він тлумачить цю зйомку як «обряд перевтілення, скинення радянської шкаралуці, повернення до ґрунту, висвячення» (2001а, с. 386). «Ми повернулися до Львова тим самим візком, з тим самим хурманом і з тим самим конем. Усе було те саме, Львів був той самий, але чи ми були цілком ті самі? Мабуть, не зовсім. <...> Висвячення моє вже відбулося, Катерина Вовк була якоюсь мірою моя хрещена мати» (2001а, с. 386). Так відбулося остаточне прийняття себе українцем через міграцію, пошук свого національного середовища, прийняття українських культурних кодів і фіксації їх на собі.

Той рік у Львові Шевельов називає першим і єдиним у його житті роком, проведеним удома,

серед своїх, на рідній землі, рік в усьому щасливий попри те, що він, як і десятки тисяч українців, був гнаний зі своєї землі й не мав, фактично, ніякої певності щодо найближчого майбутнього. Цікаво, що «свої» українці та культурні осередки, де вони є, у спогадах Шевельова марковані лексемою *щастя*. Він має «справді день щастя» (2001а, с. 324), коли купує в харківській «Просвіті» портрети Грушевського, Петлюри, Мазепи й розвішує у 8-метровій кімнаті на Римарській; відчуває щастя, коли у тій самій «Просвіті» співає з усіма «Ще не вмерла Україна» на роковини актів державності 1918 р. й коли присутній на паннахиді за Петлюру. Має щастя, коли, вирвавшись із антиукраїнської окупаційної атмосфери Києва, прямує до Львова на купі вугілля. Згадуючи потужне симфонічне виконання «Кавказу» Станіслава Людкевича у Львові 11 квітня 1943 р., пише про диво єднання музики оркестру і душ слухачів: «Ми були щасливі. Ми були народ. Це було мистецтво. Тризубчики чи малі жовтоблакітні стрічки на закатах наших піджаків були не на одязі, а на серцях. Вони палали, як язики в день зшестя Святого Духа» (2001а, с. 383). Вельми несентиментальний у своїх текстах Шевельов наполегливо акцентує у воєнному повсякденні щастя співбуття зі *своїми* в культурних подіях національного змісту — інших підстав відчути щастя його спогади не фіксують.

На окрему увагу заслуговує комплексна семантика щастя, зумовлена, так би мовити, *екзистенційним* Львовом Ю. Шевельова. Одним із її провідних аспектів є сексуальність, що визначає його досвід сприйняття міста:

Медовий місяць, короткий час сп'яніння силою життя, коли смерть не існує, ілюзія повної гармонії і єдності двох істот, злитих в одну. Він звичайно виростає з повноти сексуального самоздійснення і переростає в кохання-приязнь або в гірше розчарування, розпуку або розлуку. Таких медових місяців я мав у житті два, і згадка про них солодка й журлива.

Але мій справжній медовий місяць був не з людиною, а з містом, і це був Львів. Це був шал здійснення мрій, це було занурення з затхлого повітря двох диктатур — російської, а потім голодної німецької в Харкові — в чистий кисень здійснення нездійсненого... (2001а, с. 357)

Фундатори осмислення міста як культурного тексту (Н. Анциферов, Б. Успенський, Ю. Лотман, В. Топоров) розглядали його у взаємозв'язку просторово-топографічних і міфо-символічних характеристик. Більше того, матеріальна культура міста є акумулятором його символічних сенсів. Внутрішній, *екзистенційний*, Львів Ю. Шевельова не має жодних ключових топосів (2001а, с. 359), він — суцільна трансценденція українського національного буття в людині: «воно [місто] було

³ За це й поплавилися — будучи українськими філологами, вони були звинувачені в українському націоналізмі й сіонізмі та знищені НКВС (Шевельов, 2001а, с. 182, 193).

я, але це я, так вірилося, вірилося беззастережно, знаходило себе в образі міста» (2001а, с. 357). Це образ інтенсивної взаємодії людини з вимірним національним культурним універсумом, не підважений «чужими» (у Шевельова — польськими, німецькими, російсько-радянськими) впливами, і відтворення його в собі. С. Кримський писав, що культура — це «спосіб побудови життя людини <...> коштом реалізованих і — що особливо важливо — нереалізованих можливостей історичної дійсності» (2008, с. 70). Нереальний Львів («уявне місто князя Льва і Лева, жовтого на блакитному тлі, Лева, що спирався на картонний меч» (2001а, с. 359) є алюзією нереалізованих потенцій національної культури як наслідок нездійсненої державності. Але відбита в спогадах потреба знайти себе в *уявленій* — як у прямому, так і в андерсонівському⁴ значенні — спільноті перегукується з ідеєю Сенеки про щастя людини як особистісне переживання повноти життя, причетності до певної вищої мети, що характеризується моральною силою й цінністю, у перспективі уособлює досконалість бажаного життя (Грицай, 2018). Такою метою для Ю. Шевельова в роки II Світової і виступає Україна як предмет віри у своє майбутнє.

Стоїчне розуміння щастя постає також в утвердженні Ю. Шевельовим опірності та життєздатності «свого» національного світу на тлі колосальних змін і руйнацій, спричинених світовою війною: «І ми далі забувалися в говоренні, в ствердженні своєї оптимістичної — *contra spem spero* — віри. І ми були щасливі. <...> І була це така злива щастя, що вона навіть переплеснулася в перші повоєнні роки, 1946–1948» (2001а, с. 359). Таке переживання щастя «є ресурсним станом для розвитку особистості» (Грицай, 2018, с. 45). Іншими словами, стан щастя тут корелює з проєктами особистості та ідентичності, які ніколи не сягають завершення (Кримський, 2008, с. 59; Бауман, 1995, с. 133–154), але яким підпорядкована вся культурна діяльність Ю. Шевельова.

(4) Досвід війни Юрія Шевельова в його інтелектуальній біографії

Інтелектуальна біографія як осмислення фактів і подій, що визначили творчо-інтелектуальну діяльність особистості та її відповіді на питальність життя й науки, невідривна від вивчення процесів становлення особистості — «морально самоскерованої системи», «результату свідомого вибору людиною свого власного образу» (Кримський, 2008, с. 31). Інтерес до життя Ю. Шевельова часів II Світової війни викликаний тим, що саме тоді відбулися вузлові події його особистісного проєкту, у якому викристалізувалися параметри морального і самоозначувального вибору в річищі українського національно-культурного дискурсу.

Моральний вибір Ю. Шевельова полягав у неприйнятті двох тоталітарних режимів, які спричинили глобальні геополітичні катаклізми, відомі як II Світова війна, і в «неробленні» того, що могло якось зміцнювати той чи той режим. Він писав: «Це не була моя війна, наша війна. Як би вона не скінчилася, Україні могло бути тільки гірше. Риторика про нацизм — “брунатну чуму” була безглуздою, коли поруч не ставили Росію — “червону чуму”» (2001а, с. 316). Водночас Шевельов тримався осторонь повної негачії всього німецького як політичної спекуляції. Цим пояснюється, з одного боку, гіркота спогаду про бомбардування німецьких міст, у яких була зосереджена колосальна спадщина європейської культури й зокрема мистецтва (2001b, с. 38–40), та, з другого — позитивна оцінка німецької господарності, дисципліни й відданості порядку навіть у хаосі останніх днів війни та після повної гітлерівської капітуляції (2001b, с. 40).

Під час німецької окупації Харкова в жовтні 1941 р. Ю. Шевельов виступав на шпальтах німецьких періодичних видань («Нова Україна», «Український засів») із критикою вбивчої щодо української мови та культури радянської політики, зі статтями, рецензіями, рефератами про українських літераторів, науковців і їхні роботи в Україні й еміграції в Європі. Він жодного разу не виступив у пресі із замовними, зокрема антисемітськими, матеріалами. Дрібна посада в міській самоврядній установі (міській управі) давала змогу запобігти голодній смерті самому й матері, Варварі Шевельовій, та не перешкоджала активній участі Ю. Шевельова в харківській «Просвіті», яка під час німецької окупації була форпостом української культури й духовності в Харкові. У «Просвіті» Ю. Шевельов набув потрібне йому «своє» середовище, яке етнопсихологічно та символічно підтримувало його український вибір і давало насагу вибудовувати й зберігати культурний світ України.

Формально — під тиском слідчого — ставши на короткий термін інформатором НКВС («символічним мерзотником»), але категорично не приймаючи радянської системи наклепів, самоклепів, доносів, стеження й не бажаючи перетворитися на «справжнього мерзотника» в лапах НКВС після війни (2001а, с. 292), Ю. Шевельов змушений був емігрувати (по суті тікати) з СРСР, відходити на Захід слідом за німецьким військом у другій половині війни.

Як вимушену колаборацію Шевельов трактує єдиний епізод своєї біографії, коли він разом з іншими членами редакції погодився друкувати нацистську пропаганду в журналі «Дозвілля» з березня по травень 1945 р.: «Як би не міркувати, однак, беручи об'єктивно, те, чого я спромігся оминати протягом усієї безконечно довгої війни — перетворення на німецького коляборанта, — тепер, на ці два останні місяці війни, сталося. Тривало воно коротко, зо два місяці, нікому шкоди

⁴ Бенедикт Андерсон характеризував нації як «уявлені спільноти» (2001).

не зробило, але високих моральних критеріїв не дотримало» (2001b, с. 37). Історія Ю. Шевельова дає поштовх глибше досліджувати питання колаборації та псевдоколаборації українців із тоталітарними режимами, адже саме звинувачення Ю. Шевельова в колаборації з нацистами, ніким і ніколи не доведене, усе ще використовується в політичних спекуляціях авторитетом ученого та його внеском до скарбниці модерної української культури. Як справедливо зазначає С. Єкельчик, питання «спротиву» та «колаборації» в українських умовах є неоднозначним «і насамперед тому, що український досвід війни підриває аналітичну дихотомію між цими двома поняттями» (2020, с. 19).

Під час II Світової війни відбулася трансформація передвоєнного символічного вибору української ідентичності Ю. Шевельова в повноцінний проєкт його національної ідентичності. Війна стала каталізатором самоідентифікаційного процесу інтелектуала, що протікав в альтернативі до вибору російської та німецької ідентичностей.

Наскільки неприродною вважав для себе Ю. Шевельов російську ідентичність, свідчить, зокрема, те, що прагматичну — з метою порятунку життя — апеляцію до російських коренів свого роду в словацькому таборі Орем-Лаз він твердо вважав «національною зрадою» і заспокоював своє сумління тим, що це був короткий і справді дожиттєво потрібний крок (2001b, с. 9). З другого боку, маючи німецьке походження, він відкинув можливість записатися у фольксдойче в обмін на харчування, обігрів і змогу комфортно вибратися з матір'ю до Німеччини. Неодноразово він нагадує: «Рід родом, але я не був згодний міняти свою шкіру й душу», «Німцем я не хотів робитися», «Я належав не туди». І далі: «Не думаю, що “батьківщину не можна вибирати”, — в обставинах мішаного населення кожний її вибирає, але думаю, що можна її вибрати тільки раз» (2001a, с. 302–303). Цей вибір інтелектуал зробив на користь України, а не Німеччини.

Загалом увесь досвід війни Шевельов вбирає в короткий вираз: «Мені особисто війна відкрила шлях на захід, і це було найбільше щастя мого життя. Але чи мушу я бути вдячним за це?» (2001a, с. 316). З одного боку, відповідь на це питання риторична, а з другого — історія воєнного лихоліття крізь призму життя Ю. Шевельова сьогодні важлива для уточнення й осмислення «цінностей сучасного ладу життя» (Кримський, 2008, с. 69). Що допомагає людині у вирі війни залишатися людиною? Прилучення до того, що є незнищеним і позачасовим. Це слово, мова, знання й пам'ять, залишені минулими поколіннями. Позачасовість і вічність культурі забезпечує особистість. Шевельов якраз є такою особистістю культури. Він рятує й творить культуру собою і, як на крижині — на тоді приступному йому малому острові української культури, —

балансує серед страшного кригоходу смертельної світової колотнечі.

Зрештою, його історія випростується в сьогодні вербально не заявленими, але покладеними в її основу духовними християнськими цінностями. Неприймання спокуси краще їсти й тепліше спати, зрадивши себе, прийняття своєї людської слабкості й бажання отримати прощення за спричинені цією слабкістю гріхи, готовність сповідуватися в тому, що обтяжує сумління, прагнення бути прилученим до ідеального начала сутнісних для нього земних речей — це й багато іншого робить для нас Шевельова вагомою складовою модерного українського світу, знання і визнання якої прямо пов'язане з успішним опрацюванням українцями тоталітарного минулого та виробленням необхідних для подальшого розвитку нації посттоталітарної / постколоніальної пам'яті й свідомості.

У світлі сказаного створення інтелектуальної біографії особистості потребує, на нашу думку, вивчення того, чи здатна вона і наскільки саме здатна зберігати, відтворювати й підтверджувати вчинками гуманістичні цінності в екстремальних ситуаціях, спричинених політичним тиском, геополітичними катаклізмами або й перипетіями особистого чи професійного життя. Адже для гуманітарія, чиєю суспільною функцією є зберігати людське в людях, тобто дбати про лад у думках, намірах і почуваннях, особливо важливо самому не загубитися й не розгубитися посеред часто трагічних викликів модерного світу. В. Моренець, покликаючись на спільне дослідження З. Баумана та Л. Донскіса (Бауман, 2014), Ч. Тейлора (2005), наголошує на цьому: «за всієї історичної змінності етично-побутових норм і так само історично-соціальної зумовленості поняття “добра” і “зла”, святого і грішного гуманістичний світогляд допоки не скасовував моральної оцінки людських актів так само, як і моральної орієнтації особистості, розрізнення, що здійснюється крізь призму визнаваного нею Блага та повсякчасного особистого вибору на користь останнього» (2016, с. 26). Відтак інтелектуальна біографія покликана відобразити й пояснити подію думки особистості в контексті тих викликів життя, що припали на її долю.

Покликання

- Андерсон, Б. (2001). *Уявлені спільноти: міркування щодо походження і поширення націоналізму*. Критика.
- Бауман, З. (1995). От паломника к туристу. *Социологический журнал*, 4, 133–154.
- Бауман, З., & Діонскіс, Л. (2014). *Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності*. Дух і Літера.
- У Харкові сокирою знищили дошку Шевельову. Фото. (2013, 25 вересня). *Історична правда*. <https://www.istpravda.com.ua/short/2013/09/25/136684>
- Боровик, М. (2013). Колаборація і колаборанти в повсякденному сприйнятті мешканців України. *Сторінки воєнної історії України: Збірник наукових статей*, 16, 156–167.

- Вакуленко, С. (2019, 15 січня) Прекраснодушність посеред жахиття. Юрій Шевельов і його спогади. *Історична правда*. <https://www.istrpravda.com.ua/articles/2019/01/15/153523>
- Віговська, О. (2016). *Якість життя як умова конструктивного самозбереження особистості* (Дис. ... канд. психол. наук. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).
- Віговська, О. (2014). Самореалізація як ознака конструктивного самозбереження особистості. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка*, 23, 90–99.
- Горобець, В. (2005). Історія посвячення. У: *Енциклопедія історії України*. Т. 3. Наукова думка.
- Грицай, Л. (2018). Представлення о счастливой жизни в философском наследии Л. А. Сенеки. *Теология. Философия. Право / Theology. Philosophy. Law*, 2(6), 41–48.
- Дзюбак, В. (2013). Порівняльна характеристика колаборації населення Росії й України в роки радянсько-німецької війни. *Сторінки воєнної історії України: Збірник наукових статей*, 16, 252–276.
- Єсельчик, С. (2020). *Український досвід Другої світової війни*. Медуза.
- Кіндрась, К. (2006). *Терновий вінок з діамантами*. <https://www.umoloda.kiev.ua/number/674/171/24487/>
- Кримський, С. (2003). *Запити філософських смислів*. Видавець ПАРАПАН.
- Кримський, С. (2008). *Під сигнатурою Софії*. ВД «Києво-Могилянська академія».
- Лант, Г. Г. (2010). З приводу спогадів Шевельова. *Критика*, 11–12, 43–46.
- Моренець, В. (2016). Ефект високої башти. *Слово і Час*, 1, 19–35.
- Носков, В. (2013, 25 вересня). Засудили й розтрощили пам'ять Шевельова. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/25117911.html>
- Поліщук, О. (2019). Конфлікт ідентичності в поемі «Єронім» О. Лятуринської. У: О. Поліщук, С. Підпригора, & С. Косарева. *Модель пам'яті в українській пост/модерністській літературі* (с. 27–36). Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили.
- Поліщук, Р. (2017). *Культурна ідентичність як субстанційний чинник формування світогляду українського народу в епоху глобалізації*. (Дис. ... канд. філос. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка).
- Попович, М. (1998). *Нарис історії культури України*. АртЕк. <http://litopys.org.ua/popovych/narys38.htm>
- Сміт, Ентоні Д. (1994). *Національна ідентичність*. Основи.
- Соловей, О. (2014, 2–9 січня). Спільна дорога. *Нація і держава*, 1–2(528–529), 6–7. <http://www.cun.org.ua>
- Соловей, О. (1985). У Просвіті і навколо. У: Л. Дражевська, & О. Соловей. *Харків у роки німецької окупації 1941–1943. Спогади* (с. 17–29). Українська Вільна академія наук у США (Доповіді і повідомлення, 2).
- Тейлор, Ч. (2005). *Джерела себе: творення новочасної ідентичності*. Дух і літера.
- Удод, О. (2006). Посвячене життя киян в умовах окупації (вересень 1941 — листопад 1943): питання методології та історіографії. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.*, 15, 156–167.
- Шевельов, Ю. (2009). *З історії незакінченої війни*. ВД «Києво-Могилянська академія».
- Шевельов, Ю. (2001a). *Я — мене — мені... (і довкруги). Спогади 1. В Україні*. М. П. Коць.
- Шевельов, Ю. (2001b). *Я — мене — мені... (і довкруги). Спогади 2. В Європі*. М. П. Коць.
- Шевельов, Ю. (1990). З промови Юрія Шевельова на урочистих зборах з нагоди відкриття нового будинку УВАН у США 1962 р. *Новини з Академії*, 15, 1.
- Шерех, Ю. (1993). Лесь Курбас і Харків. *Сучасність*, 12, 44–66.
- Шестопалова, Т. (2018). Критичне мислення як чинник інтелектуальної біографії Юрія Шевельова. У: О. Пронкевич (гол. ред.). *Літератур-інтелектуал у міграційних процесах: виклики для пам'яті та ідентичності* (с. 49–76). ЧНУ ім. Петра Могили.
- Ilnytzkyj, O. (2002) Book Review: The making of Yurii Shevelov. *The Ukrainian Weekly*, 70(16).

References (translated and transliterated)

- Anderson, B. (2001). *Uavleni spilnoty: mirkuvannia shchodo pokhodzhennia i poshyrennia natsionalizmu [Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism]*. Krytyka.
- Bauman, Z. (1995). Ot palomnika k turistu [From pilgrim to tourist]. *Sociological journal*, 4, 133–154.
- Bauman, Z., & Dionskis, L. (2014). *Moralna slipota. Vtrata chutlyvosti u plynnii suchasnosti [Moral blindness. Loss of sensitivity in fluid modernity]*. Dukh i Litera.
- Borovyk, M. (2013). Kolaboratsiia i kolaboranty v povsiakdenno-mu spryiniatti meshkantsiv Ukrainy [Collaboration and collaborators in the everyday perception of the Ukrainian]. *Pages of military history of Ukraine: Collection of scientific articles*, 16, 156–167.
- Dzobak, V. (2013). Porivnialna kharakterystyka kolaboratsii nase-lennia Rosii y Ukrainy v roky radiansko-nimetskoj viiny [Comparative characteristics of the collaboration of the population of Russia and Ukraine during the Soviet-German war]. *Pages of military history of Ukraine: Collection of scientific articles*, 16, 252–276.
- Gritsay, L. (2018). Predstavleniya o schastlivoy zhizni v filosofskom nasledii L. A. Seneki [Ideas of a happy life in the philosophical legacy of L. A. Seneka]. *Teologiya. Filosofiya. Pravo / Theology. Philosophy. Law*, 2(6), 41–48.
- Horobets, V. (2005). Istoriiia povsiakdennia [Everyday history]. In: *Entsyklopediia istorii Ukrainy. Vol. 3. Naukova dumka*.
- Ilnytzkyj, O. (2002) Book Review: The making of Yurii Shevelov. *The Ukrainian Weekly*, 70(16).
- Kindras, K. (2006). *Ternovyi vinok z diamantamy [Thorn wreath with diamonds]*. <https://www.umoloda.kiev.ua/number/674/171/24487/>
- Krymskyi, S. (2003). *Zapyty filosofskykh smysliv [Requests of philosophical meanings]*. Publisher PARAPAN.
- Krymskyi, S. (2008). *Pid syhnaturou Sofii [Under the signature of Sophia]*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House.
- Lant, H. G. (2010). Z pryvodu spohadiv Shevelova [About Shevelov's memories]. *Krytyka*, 11–12, 43–46.
- Morenets, V. (2016). Efekt vysokoi bashty [The effect of a tall tower]. *Word and Time*, 1, 19–35.
- Noskov, V. (2013, September 25). Zasyudyly y roztroshchyly pam'iat Shevelova [Shevelov's memory was condemned and shattered]. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/25117911.html>
- Polishchuk, O. (2019). Konflikt identychnosti v poemi "Ieronym" O. Liaturynskoi. U: O. Polishchuk, S. Pidopryhora, & S. Kosarieva. *Model pam'ati v ukrainskii post/modernistskii literaturi* (p. 27–36). Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly.
- Polishchuk, R. (2017). *Kulturna identychnist yak substantsiinyi chynnyk formuvannia svitohliadu ukrainskoho narodu v epokhu hlobalizatsii [Cultural identity as a substantial factor in shaping the worldview of the Ukrainian people in the era of globalization]* (The dissertation of the candidate of philosophical sciences. Ivan Franko National University of Lviv).
- Popovych, M. (1998). *Narys istorii kultury Ukrainy [Essay on the history of Ukrainian culture]*. АртЕк. <http://litopys.org.ua/popovych/narys38.htm>
- Sherekh, Yu. (1993). Les Kurbas i Kharkiv [Les Kurbas and Kharkiv]. *Contemporary*, 12, 44–66.
- Shestopalova, T. (2018). Krytychne myslennia yak chynnyk intelektualnoi biohrafii Yuriiia Shevelova [Critical thinking as a factor in the intellectual biography of Yuri Shevelov]. *Literatur-intelektual u mihratsiinykh protsesakh: vyklyky dia pam'ati ta identychnosti* [An intellectual writer in migration processes: challenges for memory and identity] (p. 49–76). Publishing House of Petro Mohyla ChMNU.
- Shevelov, Yu. (1990). Z promovy Yuriiia Shevelova na urochystykh zborakh z nahody vidkryttia novoho budynku UVAN u SShA 1962 r. [From the speech of Yuri Shevelov at the solemn meeting on the occasion of the opening of the new UVAN building in the USA in 1962]. *News from the Academy*, 15, 1.
- Shevelov, Yu. (2001a). *Ya — мене — мені... (і довкруhy) [I — myself — to me... (and all around)]*. *Memoirs 1. V Ukraini [In Ukraine]*. М. П. Kots.

- Shevelov, Yu. (2001b). *Ya — mene — meni... (i dovkruih) [I — myself — to me... (and all around)]*. *Memoirs 2. V Evropi [In Europe]*. M. P. Kots.
- Shevelov, Yu. (2009). *Z istorii nezakinchenoi viiny [From the history of the unfinished war]*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House.
- Smith, A. D. (1994). *Natsionalna identychnist [National Identity]*. Osnovy.
- Solovei, O. (1985). U Prosviti i navkolo. U: L. Drazhevska, & O. Solovei. *Kharkiv u roky nimetskoï okupatsii 1941–1943. Spohady* (p. 17–29). Ukrainiska Vilna akademiia nauk u SShA (Dopovidi i povidomlennia, 2).
- Solovei, O. (2014, 2–9 sichnia). Spilna doroha [*Common path*]. *Natsiia i derzhava, 1–2(528–529)*, 6–7. <http://www.cun.org.ua>
- Teilor, Ch. (2005). *Dzherela sebe: tvorennia novochasnoi identychnosti [Sources of self: the creation of a modern identity]*. Dukh i Litera.
- U Kharkovi sokyroi u znyshchyly doshku Shevelovu. Foto [A memorial plaque of Shevelov was destroyed with an ax in Kharkiv. Photo]. (2013, September 25). *Istorychna pravda*. <https://www.istpravda.com.ua/short/2013/09/25/136684/>
- Udod, O. (2006). Povsiakdenne zhyttia kyian v umovakh okupatsii (veresen 1941 — lystopad 1943): pytannia metodolohii ta istoriohrafii [Everyday life of Kyivites under occupation (September 1941 — November 1943): questions of methodology and historiography]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: Interdepartmental collection of scientific works, 15*, 156–167.
- Vakulenko, S. (2019). Prekrasnodushnist posered zhakhittia. Yurii Shevelov i yoho spohady [Good-naturedness in the midst of horror. Yuri Shevelov and his memories]. *Istorychna pravda* <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/01/15/153523>
- Vihovska, O. (2014). Samorealiatsiia yak oznaka konstruktyvnoho samozberezhennia osobystosti [Self-realization as a sign of constructive self-preservation of the individual]. *Problems of modern psychology: Collection of scientific articles Ivan Ogienko National University of Kamyanets-Podilsky, 23*, 90–99.
- Vihovska, O. (2016). *Yakist zhyttia yak umova konstruktyvnoho samozberezhennia osobystosti [Quality of life as a condition for constructive self-preservation of the individual]* (The dissertation of the candidate of psychological sciences. Lesia Ukrainka East European National University).
- Yekelchuk, S. (2020). *Ukrainskyi dosvid Druhoi svitovoi viiny [Ukrainian experience of World War II]*. Meduza.

NATIONAL CULTURE AS A STRATEGY FOR SELF-PRESERVATION OF PERSONALITY: YURI SHEVELOV AND THE WORLD WAR II Part two

Tetiana Shestopalova

Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine

The urgency of the topic is due to the increased interest of modern society to the existence of a particular individual in the dehumanizing geopolitical and hybrid conflicts. Culture is an existential source of restoration of a human personal resource. The methods developed in it to protect against various threats to the world are specified in the practices and discourses of national cultures. The latter give their bearers hope for the preservation of life in the circumstances of cardinal socio-historical changes that threaten the collapse of the individual and the whole national community. The subject of study in the article is the phenomenon of the personality of the intellectual-humanitarian in the circumstances of World War II. According to S. Krymsky, personality is seen as the result of moral efforts that raise a person above the individual physical threshold to the level of responsible existence and harmony with the spirit. The objective of the study is to outline the importance of the national cultural environment in the crystallization of the personality of the Ukrainian writer and cultural agent, American and Ukrainian academic philologist Yuri Shevelov (1908–2002) in Ukraine during the Second World War. The first book of his memoirs «I — myself — to me... (and all around)» — «In Ukraine» provided material for reflection. This text has several reprints and is well known to interested readers. However, his leitmotif — national culture as the daily salvation of the intellectual in historical and geopolitical cataclysms — still remains uncomprehend. This is the novelty of the proposed work. Its theoretical and methodological basis is the phenomenology of culture of S. Krymsky. On the other hand, the history of survival and preservation of Yuri Shevelov as an intellectual personality is inseparable from the history of his everyday life. This explains the appeal to the studies of everyday history. As a result of the research caused by the interest in the life of Yu. Shevelov during the Second World War, the main factors of his personal project in the dynamics of the Ukrainian national and cultural discourse were characterized. The issue of modern Ukrainian culture as one of the key criteria for understanding non-national cultural phenomena needs further coverage.

The second part deals with the semantic and value aspects of personal and national self-determination of Yu. Shevelov in the conflicts of the II World War as well as Yuri Shevelov's experience of war in his intellectual biography.

Keywords: personality; national culture; national identity; World War II; Yuri Shevelov.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2020